

KULTURA

KAKO JE IZGLEDALA
NAJPOZNATIJA I
NAJKONTROVERZNIJA
FILOZOFKA ROMANSA
20. STOLJEĆA

Draga gospođice Arendt! Još ovu večer moram doći k Vama i obratiti se Vašem srcu

Hrvatsko izdanje pisama koja su gotovo pola stoljeća razmjenjivali **Martin Heidegger** i **Hannah Arendt**, u prijevodu Nadežde Čačinović i izdanju Tim Pressa, jedna je od atrakcija ovogodišnjeg Interlibera

PIŠE LANA
BUNJEVAC
| SNIMKE
GETTY
IMAGES |
WIKIMEDIA

NJIHOVO DOPISIVANJE IMALO JE TRI FAZE, A OVU PRVU KOMOTNO BISMO MOGLI NAZVATI "FAZA ZALJUBLJENOG HEIDEGGERA": "MOJA ČEŽNJA ZA TOBOM SVE SE MANJE MOŽE SAVLADATI", PIŠE TAKO HEIDEGGER, A HANNU U PISMIMA ZOVE "NEOBUZDANIM VRAŽIČKOM" I "PRPOŠNOM ŠUMSKOM NIMFOM"

Heidegger je romansu sa svojom studenticom smatrao najzbudljivijim razdobljem svog života

Draga moja Hannah! Hoće li doći k meni ovu nedjelju (19. VII.) navečer? Živim radujući se tim satima. Dođi oko 9 sati! Dakako, ako će u mojoj sobi gorjeti svjetiljka, spriječen sam konzultacijama. U tom - ne vjerojatnom - slučaju, dođi u srijedu u isto vrijeme - ovako je u ljeto 1925. godine pisao svjetski poznati filozof Martin Heidegger, 36-godišnji profesor i oženjeni otac dvoje djece. Mjesto radnje: mali sveučilišni grad Marburg. A osoba s kojom je imao dogovorene tajne znakove, u vidu uključene ili isključene svjetiljke, bila je Hannah Arendt, 19-godišnja židovska studentica koja će tri desetljeća kasnije postati ništa manje poznata od svoga učitelja i ljubavnika.

GLAS SAVJESTI Kad su se prvi put susreli 1925. godine, Martin Heidegger bio je zvijezda njemačkog intelektualnog života, a Hannah Arendt bila je njegova ozbiljna mlada studentica. Povijesne okolnosti uskoro će ih razdvojiti. Nakon što je 1933. godine Hitler preuzeo vlast u Njemačkoj, Heidegger je postao rektor Sveučilišta u Freiburgu, a ta njegova zloglasna pronacistička adresa ostat će predmet vječne kontroverzije. Arendt, Židovka, napustila je Njemačku iste godine, preselila se u Pariz pa u New York. U desetljećima koja dolaze Heidegger će biti proglašen možda najznačajnijim filozofom dvadesetog stoljeća, dok će se Arendt proslaviti kao glas savjesti u stoljeću tiranije i rata.

Heidegger je romansu sa svojom studenticom smatrao najzbudljivijim razdobljem svog života, a njihova nevjerojatna korespondencija koja je, s dužim prekidima, trajala gotovo pola stoljeća, 19 godina

nakon njemačkog originala napokon je objavljena i na hrvatskom, u izdanju Tim Pressa i prijevodu Nadežde Čačinović.

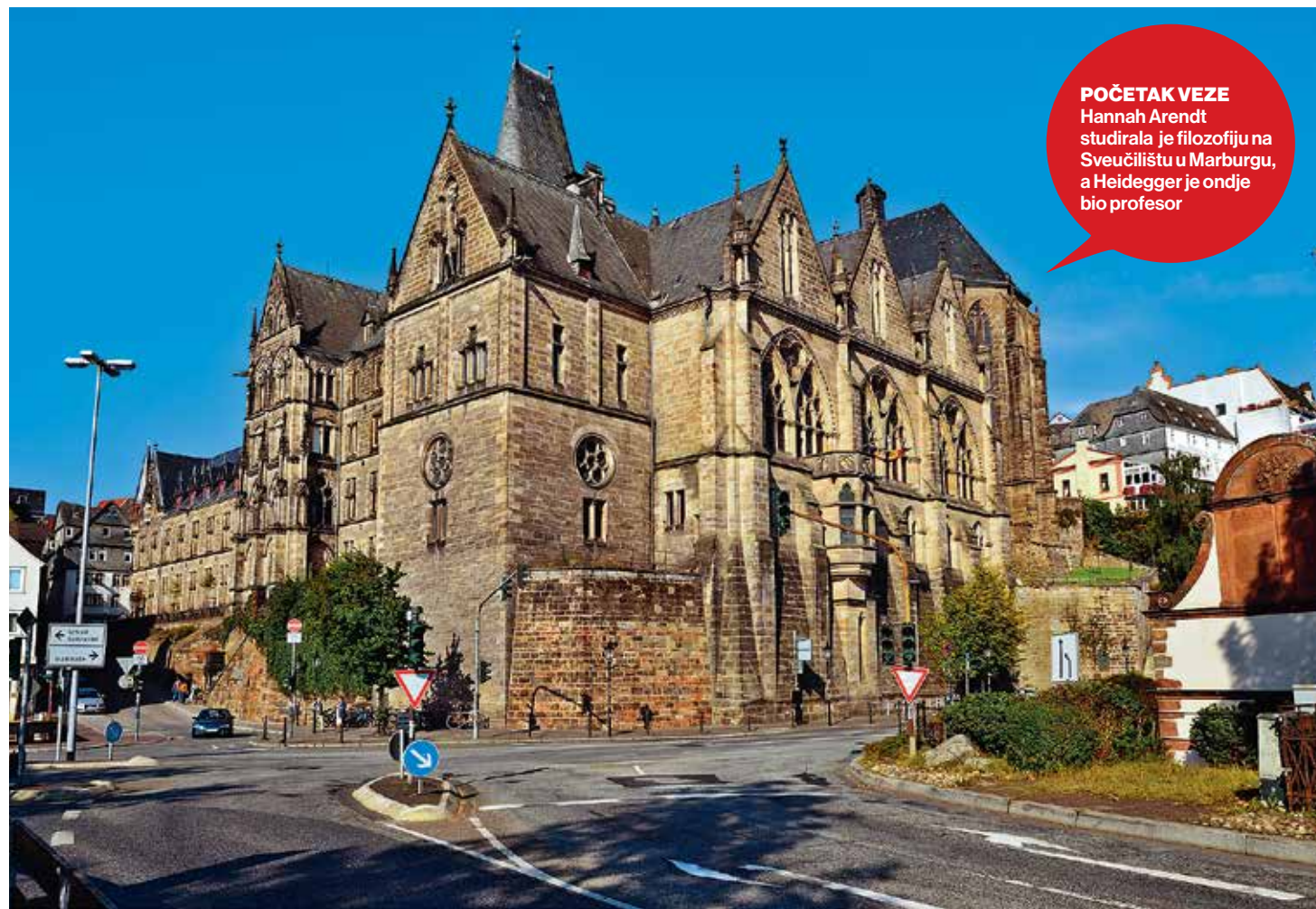
Prvo pismo datira iz 10. veljače 1925. godine. Heidegger joj govori Vi i obraća joj se sa "draga gospodice Arendt": "Još ovu večer moram doći k Vama i obratiti se Vašem srcu (...) To što ste postali mojom učenicom, a ja Vašim učiteljem samo je povod za ono što nam se dogodilo. Nikada Vas neću smjeti posjedovati, ali od sada pripadate mojemu životu i on će se uz uzdizati (...) A jednom ćete shvatiti i biti zahvalni - ne meni - da je posjet 'konzultacijama' bio onaj presudni korak odustajanja od puta strašne usamljenosti znanstvenog istraživanja koje može podnijeti samo muškarac - a i on samo ako su ga zapali to breme i opsjednutost da stvara."

ZIMSKI SEMESTAR Hannah Arendt rođena je 14. listopada 1906. u Lindenu, predgrađu Hannovera. Odrastala je u obitelji obrazovanih, asimiliranih njemačkih Židova i socijalista. U zimskom semestru 1924./25. započela je studij filozofije, protestantske teologije i klasične filologije na Sveučilištu u Marburgu, gdje je Martin Heidegger podučavao filozofiju. Za vrijeme studija stanuje u studentskom domu pod diskretnom paskom obiteljskih prijatelja, socijaldemokrata. Od ljetnog semestra 1926. nastavila je studij kod Karla Jaspersa u Heidelbergu, a zimski semestar 1926./27. provela je u Freiburgu kako bi slušala Husserla. Edmund Husserl, osnivač fenomenologije, bio je učitelj Martina Heideggera i profesor filozofije na Sveučilištu Freiburg, a Heidegger je isprva bio njegov asistent.

Svoju prvu profesuru Heidegger je dobio u Marburgu, malom sveučilišnom gradu na rijeci Lahn, gdje je u predavaonici broj 11 prvi put ugledao Hannu Arendt.

Njihovo dopisivanje imalo je tri faze, a ovu prvu komotno bismo mogli nazvati "faza zaljubljenog Heideggera": "Moja čežnja za tobom sve se manje može savladati", piše tako Heidegger, a Hannu u pismima zove "neobuzdanim vražićkom"

VEĆ UDANA ARENDT PIŠE: "DRAGI MARTINE... NEMOJ ME ZABORAVITI I NEMOJ ZABORAVITI KOLIKO JA ČVRSTO I DUBOKO ZNAM DA JE NAŠA LJUBAV POSTALA BLAGOSLOVOM MOJEGA ŽIVOTA"

POČETAK VEZE
Hannah Arendt studirala je filozofiju na Sveučilištu u Marburgu, a Heidegger je ondje bio profesor

i "prpošnom šumskom nimfom". Želi je povesti sa sobom na skijanje, često šalje pozdrave njezinoj majci, a naredni mjeseci izgledaju kao avanturistički organiziran ljubavni život: sastanci u kući i šumi, na klupama i ispod stabala, a poruke si ostavljaju i na sporednim ulazima fakulteta.

"Pogođen sam onim demonskim", kaže Heidegger, i tu će snagu stvaralački iskoristiti tijekom godina u kojima nastaje njegovo kapitalno djelo "Bitak i vrijeme". Pisati se povlači u svoju kolibu, na planinskoj zaravni iznad Todtnauberga, sela u Schwarzwald, do koje se moglo stići samo preko livada za ispašu. Kolibu je 1922. dala sagraditi Elfride Heidegger i namijenila ju je svome mužu kao mjesto kamo se može povući i raditi u miru. Kao i Heidegger, primjećuje izdavačica knjige Ursula Ludz, i koliba je postala slavna.

1928. Heidegger je pozvan u Freiburg, na renomiranu katedru svoga učitelja Edmunda Husserla. Hannu tada upućuje na Karla Jaspersa u Heidelbergu, da joj bude mentor

za doktorsku disertaciju. Heidelberg je kozmopolitski grad koji se umnogome razlikuje od provincijskog Marburga, te Hannah stječe nove prijatelje. Ona i Heidegger opet se susreću u Heidelbergu, kao i mnogo puta tih godina, a nerijetko se vidaju i tijekom putovanja. Nakon promocije 1929. Hannah Arendt udala se za publicista Günthera Steinera, no ovako piše Heideggeru: "Dragi Martine (...) Tako Ti danas dolazim sa starom sigurnošću i sa starom molbom: nemoj me zaboraviti i nemoj zaboraviti koliko ja čvrsto i duboko znam da je naša ljubav postala blagoslovom mogega života. Ta se izvjesnost ne može pokolebati, pa ni danas kada sam dom i pripadanje u svojem nemiru našla kod čovjeka za kojeg ćeš Ti to možda najmanje razumjeti."

POČETAK ANTISEMITIZMA Pismo napisano u zimu 1932./33. značajno je i mimo privatnog odnosa: Heidegger u njemu odgovara na glasine da je antisemit i da simpatizira nacizam, koje mu je Hannah Arendt, pretpostavlja se, predočila u pismu koje nije sačuvano.

"Draga Hannah! Glasine koje te uznemiravaju klevete su koje se posve uklapaju u ostala iskustva što sam ih mora podnijeti posljednjih godina. To da nisam mogao isključivati Židove iz poziva u seminar može slijediti već iz toga što posljednja 4 semestra uopće nisam upućivao pozive. To da na-

HEIDEGGER NIJE IZDAO SAMO HANNU VEĆ I NEKOĆ BLISKOG PRIJATELJA KARLA JASPERSA - NAKON 1933. NJIH SE DVOJICA NISU VIŠE VIDJELI

STUDENTSKA ISKAZNICA
Nakon Marburga Arendt odlazi studirati u Heidelberg kod Karla Jaspersa

vodno Židove ne pozdravljam grubo je podmetanje, ali ću to ubuduće zapamtiti (...) U ovom zimskom semestru imam dopust i stoga sam već u ljetnom dao pravovremeno na znanje da hoću da me se ostavi na miru i da ne želim prihvaćati radove i tome slično. Jedan koji dolazi unatoč tome i mora hitno doktorirati, a i može, Židov je. Jedan koji jedanput mjesečno može doći k meni i izvještavati o svojem tekućem velikom radu (projekt nije ni disertacija ni habilitacija) opet je Židov. Jedan koji mi je prije nekoliko tjedana poslao opsežan rad kako bih ga hitno pregledao opet je Židov (...) Onaj tko to želi nazvati 'bijesnim antisemitizmom' može slobodno. Što se ostaloga tiče, u sveučilišnim sam pitanjima jednako antisemit kao i prije 10 godina, i u Marburgu, gdje sam za taj antisemitizam čak naišao na potporu kod Jacobsthala i Friedländera. To nema nikakve veze s mojim osobnim odnosima spram Židova (npr. Husserla, Mischa, Cassirera i drugih). A pogotovo se ne može ticati odnosa spram Tebe."

Može se pretpostaviti da Arendt nije bila zadovoljna odgovorom, no nije reagirala. Najprije je, smatra Ludz, šutjela namjerno, a onda možda zbog okolnosti. No, Heidegger nije izdao samo Hannu nego i nekoć bliskog prijatelja Karla Jaspersa - nakon 1933. njih se dvojica nisu više vidjeli, iako u ožujku 1950. Heidegger, kako navode drugi izvori, piše i Jaspersu: "Dragi Jaspers! Nije da od 1933. nisam dolazio u tvoju kuću zato što u njoj živi jedna Židovka, već jednostavno zato što sam se sramio."

DRUGA FAZA Slijedi stanka u dopisivanju od dvadesetak godina uzrokovana pretežno političkim okolnostima toga vremena: Hannah Arendt 1933. bježi pred nacistima u Pariz. Nakon raspada prvog braka udaje se za filozofa Heinricha Blüchera, s kojim 1941. emigrira u SAD. Tamo se posvećuje akademskoj karijeri i objavljuje svoja najvažnija djela "Izvori totalitarizma" (1951.) i "Vita Activa" (1958.) te se afirmira kao politička filozofkinja.

Drugu fazu dopisivanja, koja se nastavlja tek 1950. godine, najviše karakterizira odnos Hanne i Heideggerove supruge Elfride. Kako se da naslutiti iz pisama, Heidegger je u međuvremenu priznao svojoj ženi za svoju izvanbračnu aferu, tako da prilikom ponovnih susreta nije potrebno biti tajnovit. Hannah ih redovito posjećuje u zajedničkom domu, ostaje na večeri, ona i Elfride čak i jedna drugoj pišu pisma, izručuju pozdrave i šalju sitne poklone, no Hannah se povjerava prijateljici Hilde Fränkel i njezinu suprugu kojima piše da je Elfride "još radikalnija simpatizerka nacista od Heideggera, te da je sve ovo vrijeme to i ostala".

Njihov prvi susret nakon dugo vremena Heidegger razjašnjava ovako: "Razgovor nije trebao postići ništa drugo nego da susret nas dvoje i ono što je u njemu trajnog prevende u čisti element svjesnoga povjerenja"

